

Bir Muhaddis Olarak Seyyid Ahmed er-Rifâî ve Rivâyetleri Cihetiyle *Ĥâletü ehli'l-ĥaĥîkati* *me'Allâh*¹

“al-Sayyed Ahmad al-Rifâî as
a Muhaddith and his *Ĥâlat ahl*
al-ĥaĥîqa ma'a Allâh in Terms
of his Narrators”

Ümmügülsüm YEŞİL ÖZ*

Abstract: This article examines al-Sayyed Ahmad al-Rifâî as a muhaddith and the narrators in his isnâd chain, focusing on the ĥadîths found in his work *Ĥâlatu Ahl al-ĥaĥîqa ma'a Allâh*. Sayyid Ahmad al-Rifâî is a Sûfî figure who holds an important position in the field of ĥadîth sciences. The work under examination is among the most significant sources in which he elucidates the mystical tradition by grounding it in ĥadîths. This study aims, firstly, to identify the ĥadîths included in the work and their levels of authenticity, as well as to explore how al-Sayyid Ahmad al-Rifâî interprets these ĥadîths from a Sûfî perspective. For this purpose, the ĥadîths cited in *Ĥâlatu Ahl al-Ĥaĥîqa ma'a Allâh* were carefully analyzed in terms of their isnâd (chains of transmission). Subsequently, the ĥadîths were compared with their versions in renowned ĥadîth collections to determine their authenticity. Finally, the study investigates how these ĥadîths contribute to Sayyid Ahmad al-Rifâî's Sûfî worldview and the messages he sought to convey through them. The findings reveal that the majority of the ĥadîths included in the work are authentic (ṣaĥîĥ), and that al-Sayyid Ahmad al-Rifâî employs these ĥadîths to affirm his understanding of ma'rifa. Hence, this study is intended to serve as a modest contribution to understanding al-Sayyid Ahmad al-Rifâî's approach to ĥadîths and to shedding light on the relationship between ĥadîth and Sûfism, which constitutes the primary motivation behind this research endeavor.

Citation: Ümmügülsüm YEŞİL ÖZ, “Bir Muhaddis Olarak Seyyid Ahmed er-Rifâî ve Rivâyetleri Cihetiyle *Ĥâletü ehli'l-ĥaĥîkati me'Allâh*” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXII/2, 2024, 217-236.

Keywords: Hadîth, Sûfism, Ahmad al-Rifâî, Forty Ĥadîths, *Ĥâlat Ahl al-Ĥaĥîqa Ma'a Allâh*.

I. Giriş

Dönemin ve cemiyetin ihtiyacına göre kırk hadis yazmak, İslâm ilim gele-
neğinin önemli bir vasfıdır. Ayrıca, kırk hadis ihtiva eden eser yazma ve bu

* Ar. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, MANİSA
ummugulsum.yesil@cbu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-70156-8829

Geliş: 04.12. 2024

Yayın: 31.12.2024

hadislerin şerhlerini yapma sadece hadisçilerin değil, bütün ilim erbabının takip ettiği bir telif usulüdür. Bu tür eserler, İslâm tasavvurunu, daha geniş topluluklara ulaştırmak ve insanı terbiye etmek amacıyla derlenmiştir. Dolayısıyla kırk hadis geleneği, muhâtabının, hassaten ahlâkî ve taabbudî konulara dikkatini çekerken, Müslümanların günlük hayatlarında uygulayabilecekleri temel dini bilgi ve davranışları da sunmaktadır. Bu tür eserler, İslâm düşüncesinde sadece dini ilimler açısından değil, aynı zamanda toplumun ihtiyaç duyduğu veya toplum içerisinde görülen noksanlıklara taalluk eden ilmî ve irfânî hususları tamir ve ıslâhı da hedeflemiştir.

Bu tetkikin asıl konusunu teşkil eden Seyyid Ahmed er-Rifâî (v. 578/1182), hicrî VI. yüzyılda yaşamış büyük bir mutasavvıf ve Rifâiyye'nin kurucusu olarak tarihte derin izler bırakmıştır. Takip ettiği tasavvufî terbiye yöntemiyle geniş bir takipçi topluluğunu etkilemiş olan Seyyid Ahmed er-Rifâî, gerek manevî ve irfânî sahada gerekse dinî ilimler alanında mühim bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Onun, diğer ilimlerde olduğu gibi, hadis ilmine katkıları da onun derin ilmî vukûfiyetini ve İslâmî ilimlerdeki maharetini ortaya koymaktadır. Günümüze kadar ulaşabilenlerde görüldüğü üzere, sadece kırk hadis şerhinde değil diğer eserlerinde hadis rivayetlerine özel bir önem atfeden Seyyid Ahmed er-Rifâî, tasavvufun manevî esaslarını ve zihinsel arka plânını hadislerden hareketle ortaya koymak suretiyle, yolunu benimseyenleri ve sevenlerini Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye ile temellendirilmiş bir tasavvuf yoluna sevk etmiştir. Telif ettiği ve en önemli tasavvufî kırk hadis misâllerinden biri olan *Hâletü ehli'l-ḥaḳîkati me'Allâh* onun bu tavrının güzel örneklerinden birisidir.¹ Sadece müellifin eserlerinin değil, genel anlamda tasavvuf kitaplarındaki hadislerin sıhhati özellikle modernleşme dönemi çalışmalarında konu edilmiş ve üzerinde geniş tartışmalar meydana gelmiştir.²

Bu çalışmanın esasını teşkil eden eser olan *Hâletü ehli'l-ḥaḳîkati me'Allâh*, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin tasavvuf ve hadis hususlarındaki önemli miraslarından birisidir. Eser üzerinde yapılan tetkikler ve münderecâtındaki hadislerin kaynaklarına ve sahîhlik derecelerine matuf olarak yapılan incelemeler, onun sıhhat derecesini anlamaya imkân verecektir. Ayrıca, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin bu eserdeki hadisleri hangi kaynaklardan derlediği ve sözkonusu mecmûaların İslâmî eserler arasındaki yerini ve ehemmiyetini daha iyi anla-

¹ Müellif ve eseri hakkında geniş bilgi için bkz. Ümmügülüm YEŞİL ÖZ, "Seyyid Ahmed er-Rifâî ve *Hâletü Ehli'l-Hakikati Me'Allâh* Adlı Kırk Hadis Şerhi" (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXII/1, 2024, 35-54..

² Yüzyılın başında cereyân eden bu tartışmaların bir örneği Şeyh Saffet Efendi ile İzmirli İsmâil Hakkı arasında cereyân etmiştir. Karşılıklı yazışmalar şeklinde cereyân eden münâkaşa metinleri tafsilâtı için bkz. İbrahim Hatiboğlu, *Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati*, İstanbul: Dârülhadis Yayınları 2001; a.m.f., "Ahlâk ve Tasavvuf Kitaplarındaki Hadislerin Sıhhati: Bir İlmî Münakaşanın Seyri Üzerine Bâzi Notlar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 31/3 (2002), 77-87.

maya imkân sağlayacaktır. Çalışmamızda hadislerin senedleri ve eserin muhtevasına yönelik değerlendirmeler de bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Seyyid Ahmed er-Rifâi, önce kendisinden evvel telif edilmiş olan hadis mecmûalarından bir kırk hadis derlemiş; sonra da tasavvuf ehline yönelik olarak her Perşembe yaptığı sohbetleri vesilesiyle bu hadisleri şerh etmiştir. Söz-konusu şerhler, müridânından Ebû Şücâ' b. Menhec tarafından derlenmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Bağdatlı Vehbi 696, vr. 01-166) bulunan ve ulaşma imkânı bulduğumuz nüshada, şerhe konu edilen hadislerin, muhtemelen kaynaklardaki varlıklarına itimat edilerek ve mevcut neşirlerden farklı olarak, sadece bâb başlıkları zikredilmiş, ardından hadislerin şerhlerine yer verilmiştir. Ayrıca eserin matbu iki adet tahkikli neşrine de bu çalışma esnasında müracaat edilmiştir.

Muhtelif kollarıyla günümüze kadar ulaşan tarikatların kurucu pirleri olarak bilinenlerinin büyük çoğunluğu hicri altıncı asırda yaşamış sûfilerdir. Rufâilîğin kendisine nispet edildiği Şeyh Ahmed er-Rifâi de söz konusu dönemin tesir gücü derin, önemli sûfilerinden birisidir. Sağlığında bile on binlerce müridinin mevcudiyetinin bilindiği böyle bir şahsiyetin kırk hadisini nasıl bir tasavvurla telif ettiği ve eserin toplumun dönüşümüne nasıl bir katkı sağladığını tespit etmek son derece mühimdir. Derlediği kırk hadisi, belirli aralıklarla yaptığı sohbetleri vesilesiyle şerh eden Seyyid Ahmed er-Rifâi hadislerden hareketle sunduğu tefekkür ve terbiye ile sadece döneminin değil, kendisinden sonra gelecek insanların da aklını ve gönlünü ma'rifet geleneğine uygun şekilde terbiye etmiştir. Bu yönüyle şerhin sunduğu muhteva vesilesiyle, onun terisinin halâ devam ettiğini söylemek mümkündür.

Hâletü ehli'l-haķikati me'Allâh tetkik edildiğinde görüleceği üzere, Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin döneminde senedleriyle hadis rivâyet etme usûlü büyük ölçüde terk edilmiş olup, icâzetle kitap rivâyet etme usûlüne geçilmesine rağmen müellifin hadisleri kendisine kadar uzanan senedlerle naklediyor olması son derece dikkat çekicidir. Onun bize sunduğu bu imkân sayesinde, isnatlarıyla birlikte zikredilen bu rivâyetlerin senedleri tetkik edilmek suretiyle Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin kaynakları ve hadîşçiliği hakkında malumat sahibi olmak mümkün hâle gelmiş; senedlerinden büyük bir kısmı içerisinde hadis ilmiyle meşguliyetleriyle maruf ve meşhur kimselerin var olduğu görülmüştür.

Öte yandan eserde, Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin de içinde yer aldığı isnadlar içerisinde üç adet aile isnâdının varlığı da müşâhede edilmektedir. Soyu baba tarafından Resûlullah Efendimize dayanan müellifin muttasıl isnadla devam eden bu rivâyet geleneğini zamanına kadar taşıdığını söylemek de mümkündür. Maalesef, aile isnatları bağlamında Ehl-i Beyt isnadları ile ilgili henüz yeterli tetkikler mevcut değildir. Çalışmamızda bahse konu edilen aile isnadlarının, yapılacak olan sonraki çalışmalara bir ön hazırlık mahiyetinde olacağı ve Ehl-i Beyt ait aile isnadları konusuna ışık tutacağı muhakkaktır.

II. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde Yer Alan İsnadlar

es-Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin şerh etmeyi tercih ettiği hadis-i şerîfler arasında beş rivâyetin isnâdı İmâm Buhârî'ye dayanmaktadır. Hadislerin aynı isnad silsilesi ile nakledilmesi, onların söz konusu muhaddislere ait eser veya cüzlerden intihap edildiği ve dolayısıyla Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin hocası Ebü'l-Fadl Ali el-Vâsîtî'nin (v. 539/1144) de hadis ehlinin numûne-i imtisâli Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ini rivâyet eden râvîlerden birisi olduğunu göstermektedir.

el-Câmi'u's-Sahîh'te mevcut olup *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh*'ta 14. Hadis olarak yer alan ilk hadis "... أَمَّا الْأَعْمَالُ بِالْإِيَّاتِ /Ameller niyetlere göre karşılık bulur ..." şeklindeki rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâî bu hadisi hocası İbnü'l-Kârî' diye de bilinen Ebü'l-Fadl Ali el-Vâsîtî>Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Muhammed ed-Dâvûdî>Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî>Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî>Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî tarîkiyle nakletmektedir.³ Söz konusu hadis muhaddislerce sahîh kabul edilmektedir.⁴

Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'ta 27. hadis olarak yer alan ikinci hadis "الْمَرْءُ ... مَعَ مَنْ أَحَبَّ/Kişi sevdiği kişiyle birlikte ..." şeklindeki rivâyettir. Bu hadis de müellife Ebü'l-Fadl 'Ali el-Vâsîtî>Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Muhammed ed-Dâvûdî>Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî>Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî>Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî tarîki ile muttasıl isnad ile ulaşılmıştır. *Kütübi sitte* içerisinde yer alan muhtelif eserlerde yer alan bu hadis de muhaddislerce sahîh kabul edilmiştir.⁵

Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'ta 28. hadis olarak yer alan üçüncü hadis "... مِنَ الْجِنَّةِ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجِنَّةِ /Ey Allâhım! Korkaklıktan, ... sana sığınırım," şeklindeki rivâyettir. Bu hadis de müellif Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye Ebü'l-Fadl 'Ali el-Vâsîtî>Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Muhammed ed-Dâvûdî>Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî>Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî>Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî tarîki ile muttasıl isnad ile

³ Seyyid Ahmed b. Ali el-Mekkî b. Yahyâ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa maallâh*, thk. Ahmed el-Mezîdî, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1425), 64.

⁴ Şu'ayb el-Arnaûd da isnadının *Şeyhayn*'in şartlarına göre sahîh olduğunu söylemiştir. Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût - 'Âdil Murşid v.dğr (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 1/43; Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şahîh*, thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beirut: Dâru Tavḳî'n-Necât, 1422), "Bed'ü'l-vahy", 1; "İmâre", 155; Suleymân b. el-Eş'aş'es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muḫyiddîn 'Abdulḥamîd (Beirut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, ts.), "Talak", 11.

⁵ Buhârî, "Edeb" 96; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-Şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Birr", 165. (bkz. Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Fu'âd 'Abdulbâkî (Mısır: Şirketü Muştafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975) "Züh'd", 50; "Da'avât", 98).

ulaşmıştır. ⁶ *Kütübi sitte* içerisinde yer alan muhtelif eserlerde yer alan bu hadis de muhaddislerce sahih kabul edilmiştir.⁷

*Hâletü ehli'l-*hakîkati me'Allâh*'ta* 31. hadis olarak yer alan dördüncü hadis “... أَفَلَا أُكُونُ عَبْدًا شَكُورًا...” şeklindeki rivâyettir. Bu hadis de müellif Seyyid Ahmed er-Rifâi'ye Ebû'l-Fadl 'Ali el-Vâsîti>Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Muhammed ed-Dâvûdi>Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî>Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî>Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî tarîki ile muttasıl isnad ile ulaşmıştır.⁸ *Kütübi sitte* içerisinde yer alan muhtelif eserlerde yer alan bu hadis de muhaddislerce sahih kabul edilmiştir.⁹

Müellifin *Hâletü ehli'l-*hakîkati me'Allâh*'ta* 32. hadis olarak yer verdiği beşinci ve son hadis “... الرَّحْمُ شِجَّتَهُ مِنَ الرَّحْمَنِ...” şeklindeki rivâyettir. Bu hadis de müellif Seyyid Ahmed er-Rifâi'ye Ebû'l-Fadl 'Ali el-Vâsîti>Ebu'l-Hasen Abdurrahmân b. Muhammed ed-Dâvûdi>Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed es-Serahsî>Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî>Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî tarîki ile muttasıl isnad ile ulaşmıştır.¹⁰ Temel hadis kaynaklarında da muhtelif tarîklerle yer alan söz konusu rivâyet de hadis münekkidlerinde sahih kabul edilmiştir.¹¹

Yukarıda *Hâletü ehli'l-*hakîkati me'Allâh*'ta* yer aldığına işaret edilen beş rivâyetin hepsinin Seyyid Ahmed er-Rifâi'ye ulaşan tarîklerinin aynı isnad silsilesiyle kendisine kadar ulaştığı görülmektedir. Bu durum, ona kadar muttasıl isnad ile ulaşan hadislere, kendisinin aynı zamanda kitâbî/yazılı olarak da ulaştığını ortaya koymaktadır.

III. Muhtelif Eserlere Dayanan İsnadlar

Müellif Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin *Hâletü ehli'l-*hakîkati me'Allâh*'ta* şerh etmek üzere intihap ettiği hadislerin büyük çoğunluğu *Sahîhayn* dışındaki kaynaklarda yer alan hadislerdir. Bunların 1.si “ دَأَقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا / Rab olarak Allâh'tan, din olarak İslâm'dan, nebî olarak Muhamed'den râzı olan imanın tadına ermiş demektir, ” şeklindeki hadis-i şeriftir.

⁶ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-*hakîka**, 121.

⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 1/183; Buhârî, “Cihâd”, 25, “Da'avât”, 37, 41, 44; Müslim, “Zikr”, 50. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “Vitr”, 32; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Hurâsânî Nesâî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Heyet, (Kahire: Dâru't-Teşîl, 1433/2012), “İstiâze”, 7.

⁸ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-*hakîka**, 135.

⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/251; Buhârî, “Teheccüt”, 6; Müslim, “Sıfatü Salâti'l-Müsâfirîne ve Kasrihim”, 18; en-Nesâî, “Kiyâmü'l-leyl”, 17.

¹⁰ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-*hakîka**, 140.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/174; Buhârî, “Edeb”, 13; Tirmizî, “Birr”, 16.

Resûlüllâh Efendimizin amcası Abbâs Efendimiz'e dayanan bu hadisin isnadı Yezîd b. el-Hâd'da kadar gerek müellif, gerekse diğer muhaddislerce aynı senedle nakledilmiş, ardından Leys b. Sa'd¹², ed-Derâverdi¹³ ve Abdulazîz b. Muhammed¹⁴ olmak üzere üç ayrı tarîke ayrılmıştır.¹⁵ Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin esas aldığı Ahmed b. Hanbel'in senedi Leys ile devam etmektedir. Ebû Nu'aym da bu senedi tercih etmiş Müslim'in tercih ettiği senedin başında zayıflık bulunduğunu söylemiştir.¹⁶ Metin olarak Derâverdi'den gelen rivayetler 'rasûlen' ifadesiyle gelirken diğerlerinde 'nebiyyen' şeklindedir. Aynı dönemde yaşayan İbn Asâkir de bu hadisi kendine ulaşan bir senedle kırk hadisine almış ve hadisin sahîh olduğunu ifade etmiştir.¹⁷ İbni Asâkir ile Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin eserleri karşılaştırıldığında ikisinin de hadisi naklettiği hocalar ile ilgili mekân, zaman ve semâ usulü ayrıntılarına yer verdiğinin görülmesi o dönemdeki ilmî gelenek hakkında da fikir vermektedir.

Senedde Ahmed b. Hanbel ile Seyyid Ahmed er-Rifâî arasında üç râvî yer almaktadır. Ayrıca hocası Ali el-Vasîtî'yi senedde zikrederken sika şeklinde nitelenmesi, müellif Ahmed er-Rifâî'nin râvîler hakkında değerlendirmede bulunduğunu da göstermektedir.¹⁸

Hâletü ehli'l-hakîkati me'Allâh'ta 2. hadis olarak yer verilen rivâyet "الكَيْسُ ... لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ /Akıllı kimse, nefsinin arzularını dizginleyen ve ölüm sonrası için çalışıp didinen kimsedir...", şeklindeki rivâyettir. Söz konusu hadis hakkında Tirmizi hasen, Hâkim en-Nîsâbü'rî Buhârî'nin şartlarına uygun olduğu halde eserine almadığını söyleyerek hadise sahîh hükmünü vermiştir.¹⁹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahkik eden Şu'ayb Arnaûd ise hadisin isnadında yer alan Ebû Bekr İbn Ebî Meryem'den dolayı zayıf olduğunu söylemiştir.²⁰ Sahâbe râvîsi Şeddâd b. Evs olan hadisin Ebû Bekr İbni Ebî Meryem'e kadar olan kısmı diğer senedlerde ortaktır. Bu isimden sonra senedler çeşitlenmeye başlamıştır. Tariklerin bir kısmı Abdullâh b. Mübârek ile devam ederken²¹

¹² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-Mustaḥrec alâ Şaḥîḥi'l-İmâm Müslim*, thk. Muḥammed Ḥasan eṣ-Şâfiî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/126; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/299.

¹³ Muslim, *eṣ-Şaḥîḥ*, I, 46; İbn 'Asâkir, *Erbe'üne Ḥadiṣen li'Erbe'üne Şeyḥan min Erbe'üne Belde*, thk. Mustafa Âşûr, (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, t.s.), s. 77.

¹⁴ Ebû Tâhir el-Maḳdisî, *Safvetu't-Taṣavvuf*, thk. Ebû Ali en-Nazîf, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye) s. 779.

¹⁵ Burada nakleden kişilerin isnadlarındaki farklılığın başladığı yer esas alınmıştır.

¹⁶ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-Mustaḥrec alâ Şaḥîḥi'l-İmâm Muslim*, 1/126.

¹⁷ İbn 'Asâkir, *Erbe'üne Ḥadiṣen li'Erbe'üne Şeyḥan min Erbe'üne Belde*, s. 77.

¹⁸ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-hakîka*, 7.

¹⁹ Tirmizî, *es-Sünen*, "Sıfatü'l-Kıyâme", 25; el-Hâkim, *Muḥammed b. Abdullâh en-Nîsâbü'rî (v. 405/1015)*, *el-Mustedrek âle's-Şaḥîḥayn*, thk. Muḳbil b. Hâdî el-Vâ'idî, I-V, (Dârü'l-Haremeyn, 1417/1997), I/115.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 1421/2001, 28/350.

²¹ Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Baṣrî et-Ṭayâlisî, *el-Musned*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife), s.

Ahmed er-Rifâi'ye ulaşan isnad İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebî Muhammed b. Hâlid, İbnü'l-Velîd ile devam etmektedir.²²

Eserde 3. hadis olarak "... الْقَلْبُ وَالْإِيمَانُ فِي الْفُؤَادِ هَهُنَا ... " şeklindeki rivâyetin şerhine yer verilmiştir. Müellifin isnadı Ali b. Mes'ade el-Bâhilî'den sonra farklılık göstermektedir. Hadis hakkında âlimler ihtilaf etmiştir. Zira Ali el-Bâhilî hakkında âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşler ve kendisinin bu hadisin rivâyetinde teferrüd ettiğini ifade etmişlerdir. Heysemî, âlimlerin Ali el-Bâhilî dışındaki râvileri sika ettiklerini, İbn Hibbân, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Hâtim, İbn Ma'in'in onu sika kabul ederken diğerlerinin zayıf kabul ettiğini söylemiştir. Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin senedi İbn Ebî Şeybe ile Zeyd b. Hubâb'a kadar müşterektir. Senede geçen Ali b. Harb adlı râvî ve rivâyeti hakkında yeterli bilgi tespit edilememiştir. Dolayısıyla hadis hakkında en iyi ihtimalle hasen ligayrihî hükmü vermek mümkündür. Zira muhtelif rivâyetlerdeki metinlerin her birisi mana olarak müşterek olmakla birlikte, bir râvîsi hakkında hüküm vermek için yeterli bilgi tespit edilememiştir.

Eserde 4. hadis olarak "... دُوْ الْوَجْهَيْنِ فِي الدُّنْيَا دُوْ لِسَانَيْنِ فِي النَّارِ ... " şeklindeki rivâyetin şerhine yer verilmiştir. Müellif Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin tarikine en yakın tarik, en erken Ebû Nu'aym el-İsfahânî'nin (v. 430/1039) *Tesmiyetu mâ'intehá ileynâ mine'r-Ruvât* adlı eserinde geçmektedir.²³ Sonra İbnü'd-Dubey'sî (v. 637/1240) Ebû Nu'aym'ın da bulunduğu bir isnadla hadisi nakletmiştir.²⁴ Ahmed er-Rifâi ile İbnü'd-Dubey'sî'nin isnadı Ebu'l-Mutahhar'a kadar aynıdır. Söz konusu rivâyet hakkında herhangi bir hüküm tespit edilememiş olmakla beraber, farklı lâfızlarla benzer anlama gelen sahîh bir rivâyet mevcuttur.²⁵

Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin eserde 5. hadis olarak yer verdiği rivâyet "أَنْصُرُ"

153; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, IV, 124; et-Tirmizî, *es-Sunen*, "Sıfatü'l-Kiyâme", 25; Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr el-'Atekî el-Bezzâr, *el-Bahrü'z-Zehhâr*, thk. Mahfuzurrahmân Zeynulâh, 'Adil b. Sa'd, Sabrî 'Abdullâlik, (Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1988/2009), s. 18; Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed eş-Şâmî et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. 'Abdulmecid es-Selefi, I-XXV, (Beirut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 1983), VII/284; Ebû Yala el-Ferrâ, *Cuzun fhi Sitte Mecâlis*, thk. Muḥammed b. Nâsir el-'Acemî, (Dâru'l-Beşâir - Dâru's-Şadîk, 2004), s. 91.

²² İbn Ebi'd-Dünyâ, *Muḥâsebetu'n-Nefs*, thk. Fâdil b. Halef el-Ḥammâde, I-VIII, (Riyad: Dâru Aḫlâsî'l-Ḥadrâ', 1433/2012), 5/283; Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Yezid el-Ḳazvinî İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâletü'l-'Âlemiyye, 2009), "Zühd", 31.

²³ Ebû Nuaym Ahmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Tesmiyetu mâ'Intehâ ileynâ mine'r-Ruvât*, thk. 'Abdullâh b. Yûsuf el-Cudey (Medine: y.y., 1409/1988), 26.

²⁴ İbnü'd-Dubey'sî, *Zeylü Târihi Medîneti's-selâm Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1427), 1/203.

²⁵ Söz gelimi, "من كان له وجهان في الدنيا كان له يوم القيامة لسانان من نار" şeklindeki rivâyetin sahîh hadis olduğu ifade edilmiştir (bkz. Ebû Dâvûd, hadis no: 4873; Dârimî, hadis no: 2764; Ebû Ya'lâ 1620).

... *أَوْ مَظْلُومًا* /Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et, ...” şeklindeki meşhur rivâyettir. Hadis, Buhârî de dâhil olmak üzere sahîh hadis kaynaklarında yer almakta, gerek isnad gerekse metinler benzerlik göstermektedir.²⁶ Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin senediyle İbnü'd-Dubeysî'nin eserinde geçen senetler kendi yüzyıllarına kadar aynı gözükmekte ne var ki, hocaları farklılık arz etmektedir.²⁷ Ahmed er-Rifâî bu rivâyeti kendi hocası olan Kâdî Ebû'l-Fadl 'Ali el-Vâsıtî'den nakletmiştir.²⁸ Hadis kaynaklarında muhtelif tarîklerle rivâyet edilen hadis maruf ve muhaddisler tarafından sahîh kabul edilmiştir.

Hâletü ehli'l-ḥaḳīkati me'Allâh'ta müellif 6. hadis olarak “ *يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ* ... *يُغْجَلْ* /Sizden birinizin yaptığı dua acele etmediği sürece kabul edilir, ...” şeklindeki rivâyete ve şerhine yer vermiştir. Müellifin hadisi kendi isnâdıyla meşhur Mûsânnif Abdurrezzak b. Hemmam ve Mamer tarikiyle rivâyet etmiş olup, hadis Kütüb-i sitte müellifleri başta olmak üzere, pek çok muhaddis tarafından sahîh kabul edilip eserlerine alınmıştır.²⁹ Seyyid Ahmed er-Rifâî bu hadisi hocası Muhammed b. Abdusseme' el-Hâşimî>Ebû Şücâ' Muhammed b. Hüseyin>Ebû'l-Fevâris Tırâd b. Muhammed el-Hâşimî>Ebû Muhammed Abdullah b. Yahyâ es-Sükkerî>Ebû Alî İsmâil b. Muhammed es-Saffâr ve Ebû Alî İsmâil b. Muhammed es-Saffâr>Ebû Bekr Ahmed b. Mansûr er-Ramâdî>Abürrezâk b. Hemmâm>Ma'mer>ez-Zührî>İsmi ma'lûm bir râvî>Ebû Hüreyre tariki ile³⁰ nakletmiştir.³¹

Müellifen *Hâletü ehli'l-ḥaḳīkati me'Allâh*'ta kendisine kadar ulaşan muttasıl isnad ile yer verdiği ve tasavvufi mahiyette şer ettiği 7. Hadis “ *إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرَى* ... *لَكُمْ ثَلَاثًا وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا* /Allah Teâlâ sizin için üç şeyden hoşnûd olur, üç şeyi de hoş görmez, ...” şeklindeki rivâyettir. Bu hadis-i şerif de muhaddislerin sahîh kabul ettiği ve eserlerinde kesintisiz tarîklerle naklettikleri rivâyetlerdendir.

²⁶ Buhârî, “Mezâlim” 4; “İkrâh” 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/14; Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *el-Müsned*, thk. Merzûk b. Hiyâs ez-Zehrânî (Kahire: Dâru't-Taşîl, 1436/2015), “Rikak”, 40; Tirmizî, “Fiten”, 68.

²⁷ İbnü'd-Dubeysî, *Zeylû Târîhi Bağdâd*, 1/295, 2/312.

²⁸ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-ḥaḳīka*, 23.

²⁹ Ebû 'Urve Mamer b. Râşid el-Ezdî Mamer b. Râşid, *el-Câmi*; thk. Ḥabîbu'r-Rahmân el-'Azamî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1982), 10/441; Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*; thk. Muhammed Fu'âd 'Abdülbâkî (Beyrut: y.y., 1406/1985), “Kur'an”, 483; Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. Heyet (Kahire: Dâru't-Teşîl, 1435), 8/433; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 3/2906; Buhârî, “Daavât”, 22; Muslim, “Zikir”, 90,91; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 23; Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, “Daavât”, 12; İbn Mâce, “Dua”, 7.

³⁰ Peygamberin amcası Abbâs'ın soyundan gelen Muhammed b. Abdusseme, Vasıt'ta yaşamış ve orada kıraat ile hadis ilminde kendini geliştirmiştir. Farklı beldelere de ilmî ziyaretlerde bulunan Muhammed el-Hâşimî, o zamanların ilim merkezi olan Bağdat'ta da sık sık ziyarete bulunmuş muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Zamanın muhaddislerinden olan İbnü'd-Dubeysî de ondan hem semâ hem de kıraat usulüyle hadis aldığını ifade etmiştir. (bkz. İbnü'd-Dubeysî, *Zeylû Târîhi Bağdâd*, 1/445).

³¹ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-ḥaḳīka*, 26.

Hadis başka eserlerde de yer almakla birlikte en eski kaynak olarak Mâlik b. Enes *el-Muvatta*'da yer vermiştir.³²

Hâletü ehli'l-haķikati me'Allâh'ta 8. hadis olarak yer verilip şerh edilen rivâyet "... الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ /Haya imandandır ..." şeklindeki meşhur hadis metnine aittir. Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin isnâdı muttasıl bir şekilde Mâlik b. Enes vâsıtasıyla Abdullâh b. Ömer'e dayanmaktadır. Söz konusu hadis, muhaddislerin büyük çoğunluğunun eserlerinde yer verdiği maruf ve meşhûr sahîh bir rivâyettir. Hadise en erken kaynak olarak Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi*'inde yer vermiştir.³³

Müellifin *Hâletü ehli'l-haķikati me'Allâh*'ta 9. hadis olarak yer verilip şerh ettiği hadis "... بِرَجُلٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقَالُ اعْرَضُوا عَلَيْهِ صَعَارَ ذُنُوبِهِ..." kişi huzur-i İllâhî'ye getirilir ve kendisine 'günahlarının küçüklerini kendisine gösterin' denilir, ..." şeklindeki rivâyet olup, Seyyid Ahmed er-Rifâi bu hadisi muttasıl bir isnad ile âbid ve zâhid b. kişi olan hocası Ebû Gâlib Abdullah b. Mansûr'dan Vâsit camiinde almıştır.³⁴ Hadis muhaddisler tarafından sahîh kabul edilmiştir. Meşhur hadis kitaplarında da rivâyet edilmiştir.³⁵ İbnü'l-Cevzî, Müslim'in hadisi eserine almakta teferrüd ettiğini ifade etmiştir.³⁶

Eşerde 10. hadis olarak yer verilip şerh edilen rivâyet "أَبِي بَابِ الْحَجَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيَامَتِي كِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَاسْتَفْتِحْ /Kıyamet günü cennetin kapısına gelir ve açılmasını isterim," şeklindeki metin olup, Seyyid Ahmed er-Rifâi söz konusu hadisi hocası Ebû Tâlib Muhammed b. Ali'den muttasıl isnad ile nakletmiştir. İsnad silsilesinde, 8. hadiste olduğu gibi, Mâlik b. Enes de yer almaktadır. Her ne kadar Buhari'nin *el-Câmi*'inde nakletmemiş ise de, Müslim *el-Câmi*'inde hadise yer vermiştir.³⁷ Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nu'aym da erken dönemde hadisi eserlerine alan isimler arasında yer almıştır.³⁸ Hicrî 5. yüzyılda yaşamış olan hadis âlimlerinden Ebû'l-Kâsım el-Hinnâi ve Tîrâd ez-Zeynebî hadisin sahîh olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹

³² Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî el-Buhârî, *el-Edebu'l-Mufred*, thk. Semir b. Emin ez-Züheyri (Riyad: y.y., 1419/1998), 169; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 14/399; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*; "Kelâm", 20; Müslim, "Ak-diye", 10.

³³ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*;11/142.

³⁴ Cennet ve cehennem en son gireceklerle ilgilidir. Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haķika*, 41.

³⁵ Muslim, "İmân", 386; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhaķi, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed 'Abdulkâdir 'Atâ, (Beyrut 1424/2003), 320; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 35/313; et-Tirmîzî, "Sifâtu Cehennem", 10.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Alî (v. 597/1201), *et-Tabşira* (nşr.), Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, s.355.

³⁷ Muslim, "İmân", 486.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 19/388; Ebû Nu'aym, *el-Musnedu'l-Mustaḥrec*, 1/271.

³⁹ Ebû'l-Kâsım el-Hinnâi, Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hüseyn ed-Dimeşķi el-Hinnâi (v. 459/1067), *Fevâidu'l-Hinnâi = el-Hinnâiyyât*, thk. Hâlid Rızķ Muhammed Cebr Ebü'n-Necâ, I-II, (Eđvâu's-Selef, 1428/2007) 1/751; Tîrâd ez-Zeynebî, Ebü'l-

Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh'ta 11. hadis olarak yer verilip şerh edilen hadis “الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا / كَيْسِي، (Kıyâmet günü) insanlar arasında hüküm verilene kadar verdiği sadakasının gölgesindedir,” şeklindeki rivâyettir. Hadis en erken Abdullah b. Mübârek'in *ez-Zühd ve'r-Reķâik*'inde tespit edilebilmiştir.⁴⁰ Ahmed er-Rifâî'nin hocası Ebû'l-Fadl Ali el-Vâsıtî'den naklettiği isnadda İbnü'l-Mübârek de yer almaktadır.⁴¹ Hâkim en-Nisâbüri hadis hakkında, Müslim eserine almamış olsa da hadisin onun şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.⁴² Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine ta'lik yazan çağda muhadislerden merhûm Şu'ayb el-Arnaût hadisin isnâdının sahîh,⁴³ ricâlinin sika olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh'ta şerhe konu edilen 12. hadis “الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا ... فِي السَّمَاءِ ... فِي الْأَرْضِ يَرْحَمُكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ ...”, şeklindeki müselsel hadistir. Söz konusu hadisi Ahmed er-Rifâî zâhid ve ârif bir zat olarak vâfettiği dayısı Ebû Bekr el-Ensârî'den almış ve muttasıl isnad ile eserinde yer vermiştir.⁴⁵ Hadisi meşhur muhadisler eserlerinde kaydetmiş ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin ta'likinde Şu'ayb el-Arnaût hadise 'sahîh li-gayrihi' hükmünü vermiştir.⁴⁶ Tirmizî, hadisin 'hasen sahîh' olduğunu söylemiştir.⁴⁷ Hâkim, bu minvaldeki hadislerin tamamının sahîh olduğunu söylemiş ve isnadları tetkik ettiğini belirtmiştir.⁴⁸

Müellifin *Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh*'ta yer verip şerh ettiği 13. hadis “الرَّحْمَنُ ارْحَمُوا / كَيْسِي sevdiği ile beraberdir,” rivâyettir. Ahmed er-Rifâî bu hadisi 'yüce şeyh', 'eşsiz veli' 'devrinin yegânesi' şeklinde vâf ettiği dayısı Mansur el-Batâihî'den nakletmiştir. Eserde, muttasıl isnadla yer verilen hadisin senesinde, kaydedilen ayrıntılarda râvîlerin hadisi imlâ ve kıraat usulüyle aldıklarına dikkat çekilmektedir.⁴⁹ Hadis meşhur hadis âlimleri tarafından pek çok

Fevâris Tîrâd b. Muḥammed b. 'Alî el-Hâşimî el-'Abbâsî ez-Zeynebî (v. 491/1098), *Cuzu Tîrâd b. Muḥammed ez-Zeynebî*, 2004, s. 2.

⁴⁰ İbnü'l-Mubârek, Ebû 'Abdurrahmân 'Abdullâh b. Mubârek et-Turkî (v. 181/798), *ez-Zuhd ve'r-Reķâik li'İbni'l-Mubârek ve'z-Zuhd li Nuaym b. Ḥammâd*, thk. Ḥabîburrahmân el-'Azamî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), s. 227.

⁴¹ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 49.

⁴² Hâkim, *el-Mustedrek âle's-Şaḥîḥayn*, 2/438.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 28/568.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 28/568.

⁴⁵ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 53.

⁴⁶ Ebû Bekr 'Abdullâh b. ez-Zubeyr el-Kureşî el-Esedî el-Humeydî (v. 219/834), *el-Musned*, s.456; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî (v. 235/850), *el-Muṣannef*, thk. Sa'd b. Nâşir eş-Şetrî, I-XXV, (Riyad: Dâru Kunûzi İşbiliyâ, 1436/2015), 14/134; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/160; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 58.

⁴⁷ Tirmizî, “Birr”, 16.

⁴⁸ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Mustedrek âle's-Şaḥîḥayn*, 4/270.

⁴⁹ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 59.

tarikle farklı şekillerde de nakledilmiştir.⁵⁰

*Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'*ta 15. hadis olarak yer verilip şerh edilen hadis “... مِنْ الْأَقَاقِ يَسْأَلُونَكَ عَنْ حَدِيثِي...”/Şüphesiz benden sonra size uzak diyarlardan bazı kimseler gelip, benim hadislerimi soracaklar, ...” şekindeki rivâyettir. Ahmed er-Rifâi, bu hadisi hocası Ebü'l-FadlAlî el-Vasitî'den, Vasitî'taki evinde aldığı ifade etmiştir.⁵¹ Hadisi muhadisler eserinde nakletmiş ancak Ebû Saîd el-Hudrî>Ebû Hârûn el-Abdî şeklinde başlayan senedler el-Abdî'den sonra farklılık göstermiştir. Ahmed er-Rifâi'nin senedi de bu noktada farklılaşmıştır.⁵² Tirmizî, Şu'be'nin Abdî'yi zayıf kabul ettiğini ve İbn Avn'ın da ondan hadis rivâyet etmediği bilgisini vermiştir.⁵³ Hadisi başka bir senetle de nakleden Tirmizî aynı hadisin Ebû Saîd el-Hudrî>Ebû Hârûn el-Abdî'den farklı bir şekilde bilmediğini söylemiştir.⁵⁴ En erken Ma'mer de hadisi eserinde nakletmiş ancak hadisin metninde farklılıklar görülmektedir.⁵⁵

Eserde yer verilip şerh edilen 16. hadis “... أفتدوا باللذين من بعدي أبي بكر وعمر...”/Benden sonra iki kişiye; Ebû Bekr ve Ömer'e uyunuz, ...” şeklindeki rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâi bu hadisi de dayısı Mansûr el-Batâihî'den almış dayısı ile ilgili önceki rivâyetlerde vermiş olduğu tezkiye edici mâhiyetteki bilgileri tekrarlamıştır. Hadisin sahâbe râvîsi Huzeyfe b. Yemân'dır.⁵⁶ Hadisle ilgili muhaddisler farklı kanaatlerde bulunmuşlardır. İsnadlar da farklılık göstermektedir. Ahmed b. Hanbel ile Ahmed er-Rifâi'nin isnadıyla benzerdir. Bu isnad için Şuayb el-Arnaûd, hadisin farklı tarîk ve şahidlerle hasen olduğunu râvilerinin *Şeyhayn*'ın şartlarına göre sika olduğunu, ancak isnadında kopukluk olduğunu söylemiştir.⁵⁷ Tirmizî de hadisin İbn Mes'ûd'dan nakledilen tarîki için 'hasen garib' hükmünü vermiştir.⁵⁸ İbn Adiy de bu hadisin rivâyetlerinin tamamının ya senedinde ya da metninde ızdırab bulunduğunu ve zayıfa yakın olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Hadisle ilgili verilebilecek en olumlu hüküm onun hasen olmasıdır.

Eserde yer alan 17. hadis “... يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بَعِيرٍ حِسَابٍ...”/Benim ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız olarak cennete girecektir, ...” şeklindeki

⁵⁰ Hennâd b. es-Serî, Ebû's-Serî Hennâd b. es-Serî el-Kûfi (v. 243/858), *ez-Zuhd*, thk. 'Abdurrahman 'Abd el-Cebbâr el-Ferivâi, I-II, (Kuveyt: Dâru'l-Ḥulefâ, 1406), 1/275; Muslim, “Birr”, 165; el-Buhârî, “Edeb”, 96.

⁵¹ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 68.

⁵² İbn Mâce, “Sünne”, 22.

⁵³ et-Tirmizî, “İlim”, 4.

⁵⁴ et-Tirmizî, “İlim”, 4.

⁵⁵ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*; 11/252; 'Abdurrezzâk, *el-Muṣannef*, 9/112.

⁵⁶ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 72.

⁵⁷ Aḥmed b. Hanbel, *el-Musned*, 5/382.

⁵⁸ et-Tirmizî, “Menâkıb”, 38.

⁵⁹ İbn 'Adiy, Ebû Aḥmed 'Abdullâh b. 'Adiy el-Curcânî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Mâzin Muḥammed es-Sirsâvî, I-XI, (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1434/2013), 4/81.

rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâi bu hadisi de hocası Ali el-Vasitî'den nakletmiştir. Ulaşılabildiği kadarıyla hadisin biri İbn Abbâs diğeri İmrân b. Huseyn olmak üzere iki sahâbe râvîsi vardır. Ahmed er-Rifâi'nin naklettiği sened İmrân b. Huseyn'e dayanmaktadır.⁶⁰ Hadisin en erken Muccâ b. Zubeyr'in hadisi cüzünde görülmektedir. O da İmrân>Hasen şeklinde iki râvîden oluşan bir senede sahiptir.⁶¹ Şu'ayb Arnaûd, hadisin sahîh olduğunu râvîlerinin de Şeyhayn'ın râvîlerinden oluşup sika olduklarını söylemiş ancak Hasen-i Basrî'nin İmrân'dan hadis semâinde bulunmadığını ifade etmiştir.⁶² Hadisi muhaddisler sahîh kabul edip eserlerinde nakletmişlerdir.⁶³

Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh'ta yer verilip şerh edilen 19. Hadis "حَسْبُكَ أَنْ ... شَهْرٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ... تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ/Her aydan üç gün oruç tutman sana yeter, ..." şeklindeki rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâi bu hadisi muttasıl bir isnad ile fakîh ve sâlih bir kimse olduğunu belirttiği hocası Bündâr b. Bahtiyar'dan nakletmiştir.⁶⁴ Hadisin sahâbe râvîsi Abdullah b. Amr'dır. Muhaddisler tarafından sahîh kabul edilen hadisin muhtelif tarîklerinin metinlerinde küçük lâfız farklılıkları vardır.⁶⁵

Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh*'a 20. hadis olarak alıp, şerh ettiği "مَنْ صَلَّى اثْنَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً تَطَوُّعًا كُلَّ يَوْمٍ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ/Kim nafile olarak günde on iki rekât namaz kılsa Allah ona cennette bir ev inşa eder," şeklindeki muttasıl bir isnadla verdiği rivâyeti, 'hüccet' 'sika', 'arif' şeklinde sıfatlarla nitelediği hocası Ebû Bekir b. Yahyâ'dan nakletmiştir. Hadisin sahâbe râvîsi Ümmü Habîbe'dir.⁶⁶ Muhaddisler hadisi sahîh kabul edip eserlerine kaydetmişlerdir.⁶⁷

Hâletü ehli'l-haķîkati me'Allâh'ta yer alan 21. Hadis "صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ وَإِنَّ السُّوءَ وَإِنَّ صَدَقَةَ الْمَيِّتِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ/Gizli sadaka Rabbin gazabını söndürür, ..." şeklindeki rivâyet olup Seyyid Ahmed er-

⁶⁰ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 77.

⁶¹ Muccâ b. ez-Zubeyr, Ebû 'Ubejde Muccâ b. ez-Zubeyr el-Basrî (v. 146/764), *Min Hâdisi Ebî Ubejde Muccâ b. ez-Zubeyr el-Basrî*, thk. 'Amir Hasan Sabrî, (Dârü'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye, 1423/2003), s.40.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 4/436.

⁶³ Buḥârî, "Rikâk", 50; Muslim, "İmân", 94; İbn Ebî'd-Dunyâ, *et-Tevekkul*, 2/219. Ayrıca hadisin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Osman Oruçan, "Ümmetimden Yetmiş Bin Kişi Cennete Sorgusuz Girecektir." Hadisi Üzerine Metin Eksenli Bir Analiz ve Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/2 (Şubat 2013).

⁶⁴ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 85.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/200; el-Buḥârî, "Savm", 60; en-Nesâî, "Sıyâm", 70; Ebû Nu'aym, *el-Mustahrec*, 3/236; İbnu'd-Dubeyşî, *Ẓeylu Târîhi Bağdâd*, 1/191.

⁶⁶ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haķîka*, 88.

⁶⁷ Ümmü Habîbe'nin bu hadisi işittikten sonra hep bu namazları kıldığına dair sözü mevcuttur. Bkz. Muslim, "Müsâfirin", 103; en-Nesâî, "Kıyâmü'l-leyl", 66; İbn Hibbân, *es-Şahîh*, s. 199; İbnu'l-Esir hadisin muhtelif varyasyonlarına da dikkat çekmiştir. İbnu'l-Eşir, *Câmiu'l-Uşûl*, 9/401; İbnu'd-Dubeyşî, *Ẓeylu Târîhi Bağdâd*, 1/193.

Rifâî, hadisi 'arif billâh' diye vasfettiği hocası Abdulmelik el-Harbûni'den nakletmiştir. Hadisin pek çok tariki mevcuttur.⁶⁸ Bu tariklerin bazı isnadları için zayıf hükmü verilirken bazıları hakkında hasen hükmü verilmiştir. Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin metniyle aynı olan hadisin senedi hakkında 'hasen bir isnad-
dır' denilmiştir.⁶⁹ Ancak İbnu'd-Dübey'si dışındaki Mûsânniflerin eserinde Ahmed er-Rifâi'nin naklettiği senede hadis rivâyet edilmemiştir.⁷⁰ Sened ayrıca tarihi bilgi açısından da değer arz etmektedir. Senedde yer alan Nasır li-dinillâh'ın akdettiği ilim halkalarında hadis rivâyet edildiği bilgisi halîfenin ilmî meselelere ilgisini de ortaya koymaktadır.⁷¹

*Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'*ta yer alan 22. hadis " لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا ... تَحَسَّسُوا وَكُونُوا إِخْوَانًا ... " şeklindeki rivâyet olup, söz konusu hadisi de sika olduğunu ifade ettiği hocası Abdulmelik el-Harbûni'den nakletmiştir. Hadisin senedinin sonunda Abdurrez-zâk>Ma'mer>Zührî>Enes b. Mâlik silsilesi yer almakta olup,⁷² muhaddisler tarafından sahîh kabulerek eserlerinde nakledilmiştir.⁷³

*Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'*ta yer alan 23. hadis " خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ " şeklindeki meşhur rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâi bu hadisi de 'arifbillâh' şeklinde vasfettiği hocası Ebû'l-Fadl Ali el-Vasitî'den nakletmiştir. Sahâbe râvîsi Os mân b. Affân'dır.⁷⁴ Muhaddisler hadisi sahîh kabul edip eserlerine almışlardır.⁷⁵

*Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'*ta yer alan ver geniş şekilde şerh edilen 24. hadis " أَحِبُّوا اللَّهَ لِمَا يَغْدُوكُمْ بِهِ مِنْ نِعْمِهِ وَأَحِبُّونِي لِحُبِّ اللَّهِ وَأَحِبُّوا أَهْلَ بَيْتِي لِحُبِّي " Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı seviniz. Allah'ı sevdiğiniz için beni seviniz. Beni sevdiğiniz için Ehl-i Beytimi seviniz," şeklindeki rivâyettir. Ahmed er-Rifâi, hadisi dayısı ve 'rabbânî âlim', 'zamanının yegânesi' gibi sıfatlarla övdüğü hocası Mansûr el-Betâihî'den Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali el-Mühtedî>Ebû'l-Hasen Ali b. Hibetullâh b. Abdisselâm>Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed>Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Harbî>Ebû Abdillâh Ahmed b. Ali>Abdullâh b. Abbâs tarikiyle nakletmiştir.⁷⁶ Tirmizî sened hakkında 'hasen

⁶⁸ et-Tirmizî, "Zekât", 28.

⁶⁹ el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 3/115.

⁷⁰ İbnu'd-Dübey'si, *Zeylü Târihi Bağdâd*, 2/235.

⁷¹ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 92.

⁷² Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 96.

⁷³ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta' (Rivâyetü Ebî Muşab)*, II, 345; Ahmed, *el-Musned*, 1/7; el-Buhârî, "Edeb", 57,62; Muslim, "Birr", 23,32; Ebû Dâvûd, "Edeb", 47; et-Tirmizî, "Birr", 24.

⁷⁴ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 101.

⁷⁵ Tayâlisî, *el-Musned*, 1/73; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 1/58; Ebû Dâvûd, "Salât", 349; et-Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 15; en-Nesâî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 30; Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 21.

⁷⁶ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 107.

garîb' hükmü vermiştir.⁷⁷

Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'ta yer alan ver geniş şekilde şerh edilen 25. hadis “مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدَلٍ تَمْرَةً مِنْ كُنُوبٍ طَيِّبٍ وَلَا يُطْعَمُهُ إِلَّا لِلَّهِ تَعَالَى فَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِمِيزَانِهِ...”/Kim ki helâl kazancından yarım hurma tasadduk ederse ve onu da ancak Allah rızası için ikram ederse Allah bu sadakayı bizzat kendi eliyle kabul eder, ...” şeklindeki rivâyettir. Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin üstadı Ebü'l-Fadl Ali el-Vâsıtî'den naklettiği rivâyet, muhaddislerce sahîh kabul edilen hadislerdendir. Müellifin isnâdı, Buharî'nin naklettiği senetlerin birinde Hâlid b. Mahled'e kadar aynı devam etmektedir.⁷⁸

Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh'ta yer alan ver geniş şekilde şerh edilen 26. hadis “مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَأَتَعَهُ سِتًّا مِنْ سُؤَالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ”/Kim ki Ramazan orucunu tutar, ardından da Şevvâl ayında altı gün oruç tutarsa, bütün yılı oruç tutmuş gibidir,” şeklindeki rivâyettir. Hadisi 'ârifbillâh' şeklinde nitelediği dayısı Ebû Bekir en-Neccârî'den nakletmiştir.⁷⁹ Hadis muhaddislerce bilinen ve sahîh kabul edilen bir rivâyettir.⁸⁰ Şu'ayb el-Arnaûd, hadisin sahîh olduğunu ancak bu isnadın, senedde yer alan Sa'd b. Sa'îd el-Ensârî sebebiyle 'hasen' derecesinde olduğunu ifade etmiştir.⁸¹ Tirmizî de hadis hakkında 'hasen sahîh' hükmünde bulunmuştur.⁸²

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh*'ta yer verdiği ve geniş şekilde şerh edilen 30. Hadis “إِذَا رَاحَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ”/Sizden biriniz Cuma namazına gitmek istediğinde gusletsin,” şeklindeki rivâyettir. Bu hadisi de 'sika' ve 'ârifbillâh' şeklinde vafsettiği bir diğer dayısı Ebû Bekir en-Neccârî'den nakletmiştir. Hadisin birçok tarîki mevcut olup, muhaddisler tarafından sahîh kabul edilmiştir.⁸³ Ancak hadise Ahmed er-Rifâî'nin naklettiği senedle sadece Ebû Umeyye et-Tarsûsî'nin eserinde yer verilmiştir.⁸⁴

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh*'ta yer verdiği ve geniş şekilde şerh edilen 33. hadis “اللَّهُمَّ بَارِكْ فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَلَعْنَا رَمَضَانَ”/Ey Allahım! Receb ve Şa'bân'a bereket lütfeyle ve bizi Ramazan'a ulaştır,” şeklindeki

⁷⁷ et-Tirmizî, “Menâkıb”, 184.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/331; el-Buhârî, “Zekât”, 8; “Tevhîd”, 23; İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, s. 441.

⁷⁹ Ahmed er-Rifâî, *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳa*, 114.

⁸⁰ Abdurrezâk, *el-Muşannef*, 4/124; Ayrıntılı bilgi için bkz. Fetih Mehmet Yılmaz, “Şevval Orucu ile İlgili Rivâyetlerin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/7 (Mart 2017).

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 5/419.

⁸² et-Tirmizî, “Savm”, 53.

⁸³ Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Baŕrî (v. 204/820), *el-Musned* (nşr. Muḥammed b. Abdulmuhsin et-Turkî), I-IV, Dâru Hecer, Kahire 1419/1999, 3/380; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/77; el-Buhârî, “Cum'a”, 5; en-Nesâî, “Cum'a”, 25.

⁸⁴ Ebû Umeyye et-Tarsûsî, Ebû Umeyye Muḥammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî (v. 273/887), *Musnedu Abdillâh b. Omer*. s.11.

meşhur rivâyettir. Müellif hadisi hocası Ebü'l-Fadl Ali el-Vâsıtî'den naklen Ebü Alî Hüseyin b. Ali>Ömer b. Ahmed>Şâhin Abdullâh el-Begavî>Abdullâh b. Ömer el-Kavârîrî>Zâide b. er-Rakkâd>Ziyâd en-Nümeyrî>Enes b. Mâlik isnâdı ile rivâyet etmiştir. Hadisin senedinde yer alan ve âbit ve zâhid bir râvî olduğu söylenen Ziyâd en-Nümerî sebebiyle zayıf görülmektedir.⁸⁵ Ziyâd Enes b. Mâlik'ten hadis rivâyet eden, Tirmizî'nin kendisinden sadece bir hadis rivâyet ettiği, Ebü Hâtim er-Râzî, İbn Hibbân ve İbnü'l-Cevzî'nin hadisiyle ihticâc edilmeyeceğini ifade ettiği bir râvîdir. Bu sebeple hadisin bu tarîki zayıf olarak kabul edilmiştir.

Eserde yer alan ve 34. hadis olarak şerh edilen “ مَنْ وُلِدَ لَهُ مَوْلُودٌ فَسَمَاهُ مُحَمَّدًا تَبْرُكًا /Kimin bir çocuğu doğar da teberrüken Muhammed diye isimlendirirse, kendisi ve doğan çocuğu cennettedir,” şeklindeki rivâyeti Seyyid Ahmed er-Rifâi, hocalarından Ebü'l-Fadl Ali el-Vâsıtî'den Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ahmed>Ebü Abdillâh el-Hüseyin>Ahmed b. Bükeyr b. Hâmid>Hammâd el-'Askerî>İshâk b. Seyyâr>Haccâc b. Minhâl>Hammâd b. Seleme>Berd b. Sinân>Mekhûl>Ebü Ümâme el-Bâhilî tarîkiyle nakletmiştir. Bu hadisin senedi muhaddislerin çoğunluğuna göre asılsız kabul edilmektedir. Zira senedde yer alan Hammâd el-'Askerî'nin hadis uydurduğu söylenmektedir.⁸⁶ Bunun yanı sıra Suyûtî hadisin senedi hasen düzeyinde olan farklı varyasyonlarından bahsederken Fettenî hadisin bu senedinin bütün râvilerinin sika olduğunu ve bazı râvîlerinin suçsuz oldukları halde Kaderî olmakla suçlandığını ifade etmiştir.⁸⁷

Eserde yer alan ve 34. hadis olarak şerh edilen “ مَنْ أَدَّى حَدِيثَنَا إِلَىٰ أُمَّتِي لِتَمَامِ بِهِ ... /Kim ümmetime bir sünnet yerine getirilsin, ... diye bir hadis rivâyet ederse,” şeklindeki rivâyeti Seyyid Ahmed er-Rifâi hocaları arasında yer alan dayısı Mansûr el-Bataihî'den nakletmiştir.⁸⁸ Bu hadisi İbn-i Asâkir de kırk hadis eserine almış ve hakkında ‘mesmû'âtım arasında bulunan en garîb hadis’ şeklinde bir ifade kullanmıştır.⁸⁹ Hadisin senedinde yer alan râvî İsmâil b. Yahyâ'nın hadis uydurmakla itham edilmesinden dolayı hadisin temel kaynaklardan bir esası söylenmiştir.⁹⁰

⁸⁵ et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsaf*, 4/189; eż-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 2/60.

⁸⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec 'Abdurrahmân b. 'Alî (v. 597/1201), *el-Mevdû'ât*, thk. 'Abdurrahmân Muhammed 'Osmân, I-III, (Medine: el-Mektebetu's-Selafiyye, 1966-1968), s.157; eż-Zehebî, Şemsüddîn Ebü 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kâymâz (v. 748/1347), *Telhîsu Kitâbi'l-Mevdû'ât li'ibni'l-Cevzi* thk. Ebü Temîm Yâsir b. İbrahim b. Muhammed, (Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd, 1419/1998), s.35; eż-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 1/411.

⁸⁷ es-Suyûtî, 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr (v. 911/1505), *el-Le'âli u'l-Maşnûa fi'l-Ehadişil-Mevdû'a*, thk. Şalâh b. Muhammed b. Uveyda, I-II, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/97; el-Fettenî, Muhammed Tâhir b. 'Alî es-Siddîkî el-Hindî el-Fettenî (v. 986/1578), *Teżkiratu'l-Mevdû'ât*, (İdâratu't-Tabâati'l-Muniriyye, 1343), s. 89.

⁸⁸ Ahmed er-Rifâi, *Hâletü ehli'l-haқиќa*, 153.

⁸⁹ İbn 'Asâkir, *Erbe'üne Hadîşen li'Erbe'ine Şeyhan min Erbe'ine Belde*, s.26.

⁹⁰ Celâlu'd-Dîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî (v. 911/1505), *el-Câmi u's-Sâğir ve*

Eserde yer alan ve 36. hadis olarak tasavvuf geleneğine uygun biçimde şerh edilen “إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قَالَ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ” (İmâm Semî‘allâhü limen hamideh dediği zaman Rabbenâ leke’l-hamd der,” şeklindeki meşhur rivâyeti Seyyid Ahmed er-Rifâî en bilinen hadis ve kıraat hocalarından olan Ebü’l-Fadl Ali el-Vâsıtî el-Kârî’den nakletmiştir. Rivâyet muhaddislerce sahîh kabul edilmiş ve hadise eserlerinde yer verilmiştir.

Hâletü ehli’l-ḥaḳîḳati me‘Allâh’ta 37. hadis olarak yer alan ve şerh edilen “لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَنْ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا / İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız,” şeklindeki rivâyeti Seyyid Ahmed er-Rifâî dayısı Şeyh Mansûr’dan naklen rivâyet etmiştir. Hadis muhaddisler tarafından sahîh kabul edilmiş ve eserlerinde nakledilmiştir. Rivâyetin sened olarak farklı tarîkleri mevcuttur. Zübeyr b. Avvâm’dan gelen isnâdın mevlâsı vasıtasıyla nakledilenleri zayıf kabul edilmiştir.⁹¹ Seyyid Ahmed er-Rifâî söz konusu hadisi Ebû Hureyre tarîki ile nakletmiş ve bu isnad sahîh görülmüştür.⁹²

IV. Müellifin İçinde Yer Aldığı Aile İsnadları

Seyyid Ahmed er-Rifâî’nin eserinde yer alan aile isnadların muttasıl bir senedle ve sika râvîlerle nakletmiş olup olmadığı merak konusudur. Bu sebeple Ahmed er-Rifâî’ye kadar gelen soy silsilesi ve vefat tarihleri verilecek ve senedle kıyaslama yapılmasına imkân sağlayacaktır. Ahmed er-Rifâî’nin Hz. Ali’ye varan soy şeceresi şu şekildedir:

“Hz. Ali (v. 40/661), Hz. Hüseyin (v. 61/680), Zeynelâbidîn Ali (v. 94/712), Muhammed Bâkır (v. 114/733), Ca’fer Sâdık (v. 148/765), Mûsâ Kâzım (v. 183/799), İbrâhim Murtezâ (v. 206/821-822), Mûsâ Sâni (v. 210/825-826), Ahmed Sâlih Ekber (v. 216/831-832), Ebû Abdullah Hüseyin Abdurrahmân Rızâ (v. 219/834-835), Ebû Mûsâ Hasen Kâsım (v. 226/840-841), Ebü’l-Kâsım Muhammed (v. 265/878-879), Seyyid Mehdî Mekki (v. 291/903-904), Ebü’l-Mekârim Rifâa Hasen (Mekki) (v. 331/942-943), Ali Ebü’l-Fedâil Mağribî İşbilî (v. 353/964-965), Ebû Ali Ahmed Murtezâ (v. 370/980-981), Ebü’l-Fevâris Ali Hâzım (v. 385/995-996), Sâbit (v. 427/1035-1036), Yahyâ Neccârî Ensârî (v. 460/1067-1068), Ebü’l-Hasen Sultan Ali Rifâi Hüseyinî (v. 519/1125-1126), Ahmed er-Rifâî (v. 578/1182).”

Ehl-i Beyt silsilesiyle kendisine kadar ulaşan hadislerin senedinde de inkitâ’ olmaksızın bu silsilenin devam ettiği görülmektedir. Bu isnad ile *Hâletü ehli’l-ḥaḳîḳati me‘Allâh*’ta yer alan ilk hadis 18. sıradaki “رَبِّمَنِّي رَبِّي فَأَحْسِنْ تَأْدِيبِي” /Rabbim beni terbiye etti, terbiyemi de en güzel şekilde yaptı,” şeklindeki rivâyettir. Hadisi, tasavvufî manada derinlikli bir şerh yapan müellif, hadisi amcasının oğlu

Ziyâdetuhû (nşr.) s. 12150.

⁹¹ Aḥmed b. Hanbel, *el-Musned*, 1/167; et-Tirmiẓî, “Et’ime”, 45.

⁹² Aḥmed b. Hanbel, *el-Musned*, 1/167; Muslim, “İmân”, 93; İbn Mâce, “Edeb”, 11; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 131; et-Tirmiẓî, “İsti’zân”, 1.

sâlih bir muhaddis olan Seyfuddîn Osmân'dan naklen babaları vâsıtasıyla Ehl-i Beyt âile isnadı vasıtasıyla nakletmiştir. Hadisin Hz. Ali'den gelen tarihi isnâdın başlangıcı ibitariyle muttasıl olmakla birlikte isnâdın ilerleyen kısımlarında inkıtâ' söz konusudur.⁹³ Dolayısıyla hadis, değerlendirmelerin değeri itibariyle ileri düzeyde zayıf kabul edilmiştir.

Aynı silsile ile rivâyet edilen bir diğer hadis eserde 29. hadis olarak yer almaktadır. “كَلِمَةٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِضْنِي فَمَنْ قَالَهَا دَخَلَ حِضْنِي وَمَنْ دَخَلَ حِضْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي/Lâ ilâhe ille'llâh ifadesi benim kalemdir. Kim bu ifadeyi söylerse benim kaleme girmiştir. Kim benim kaleme girerse azâbımdan emin olur,” şeklindeki bu rivâyeti Seyyid Ahmed er-Rifâi dayısı Şeyh Mansûr el-Betâihî tariki ile Seyyid Şerif Hasen b. A'sele er-Rifâi>Nakib Seyyid Yahyâ>Babası Seyyid Sabit>Babası Seyyid Ebû'l-Fevâris Ali Hâzım>Babası Ebû Ali Ahmed Murtezâ>Babası Ali Ebû'l-Fedâil Mağribî İşbilî>Ebû'l-Mekârim Rifâ'a b. Hasen el-Mekkî>Seyyid Mehdi Mekkî >Ebû'l-Kâsım Muhammed>Ebû Mûsâ Hasan Kâsım>Ebû Abdullah Hüseyin Abdurrahman Rızâ>Ahmed Sâlih Ekber>Mûsâ Sâni>İbrâhim Murtezâ>Kardeşi İmâm Ali Rıza>Babası İmâm Mûsâ Kazım>Babası Cafer Sadık>İmâm Muhammed Bakır>Zeynelâbidîn>İmâm Hüseyin>Hz. Ali tariki ile rivâyet etmiştir.

Ahmed er-Rifâi'nin isnad silsilesinde yer alan râviler ile soy silsilesinde yer alan kişilerin aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca, senedde yer alan râvilerin vefat tarihlerine bakıldığında senedin muttasıl olduğu söylemek mümkündür. Zeyd b. 'Ali, *el-Musned*'inde bu hadisi nakletmiştir. Hicri ikinci yüzyılda yaşaması sebebiyle isnad Mûsâ Kâzım ile son bulmaktadır.⁹⁴ Yahyâ b. el-Hüseyin de bu hadisi nakletmiş ve Ahmed b. Hanbel'in bu isnadla ilgili “Eğer bu isnad aklını kaybetmiş birine okunsa o kişi deliliğinden kurtulur” dediğini söylemiştir.⁹⁵ Zemahşeri ve Deylemî de hadisi sadece sahâbe râvisini zikrederek nakletmiştir.⁹⁶ Meşhur hadis eserlerinde hadise rastlanılamamıştır.

Müellifen Ehl-i Beyt aile isnadı ile 38. hadis olarak rivâyet ettiği ve *Hâletü ehli'l-ḥaḳîḳati me'Allâh*'ta şerhine yer verdiği bir başka rivâyet “لَمَّا أُشْرِيَ بِي إِلَى

⁹³ Ufuk Dağlıoğlu, “‘Rabbim Beni Terbiye Etti (Eddebenî Rabbî)’ Rivâyetinin Sihhati ve Rivâyetin Anlamı Üzerine Bazı Mülahazalar”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 9/2 (20 Temmuz 2023), 676-702.

⁹⁴ Zeyd b. 'Ali, Ebû'l-Hüseyin Zeyd b. 'Ali b. el-Hüseyin b. 'Ali b. Ebî Tâlib (v. 122/740), *el-Musned*, (Beyrut: y.y. 1401/198), 368.

⁹⁵ Yahyâ b. el-Hüseyin eş-Şecerî, Yahyâ b. el-Hüseyin el-Curcânî (v. 499/1106), *Tertibu'l-Emâli'l-Hamisiyye*, nşr. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, I-II, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001), 1/15,31.

⁹⁶ Şireveyh b. Şehidâr b. Şireveyh b. Fenâhşerû. Ebû Şucâ' ed-Deylemî el-Hemeżânî (v. 509/1116), *el-Firdevs bi-ma'sûri'l-ḥitâb* (nşr. es-Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl), I-V, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 5/251; *ez-Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. 'Amr* (v. 538/1144), *Rebi'u'l-ebriâr ve nuşûsu'l-âhyâr* (nşr.), I-V, (Beyrut: Muesseseti'l-Alemî, 1412), 2/385.

... رَجِمًا مُعَلَّقَةً بِالْعُرْشِ /İsrâ gecesi göğe yükseltildiğimde arşta asılı vaziyette rahîmi/akrabalık bağını gördüm ...” şeklindeki hadis olup, bunu da Amcasının oğlu Seyfeddin Osman Baban bana rivâyet etti diyerek>Ahmed er-Rifâî'nin babası Seyyid Ali>Amcamın oğlu Seyyid Hasan diyerek nakletmiştir>Seyyid Yahyâ>Seyyid Sâbit>Babası Seyyid Ali el-Hazim Ebi'l-Fevâris olarak künyelenmiştir>Babası Seyyid Ali>Babası Seyyid Rifâ' el-Hasan>Babası Seyyid Ebi'l-Kasım Muhammed>Babası Seyyid Hasan er-Reîs>babası Seyyid Huseyn Abdurrahman er-Ridâ el-muhaddis>babası Seyyid Ahmed Ekber>Babası Seyyid Mûsâ>Babası Seyyid İbrahim Murtezâ>kardeşi İmâm Ali Rıza>babası İmâm Mûsâ Kazım>Babası İmâm Cafer Sadık>Babası İmâm Muhammed Bakır>Babası İmâm Zeynelâbidîn>Babası Şehid İmâm Hüseyin>Babası Ali Murtezâ tariki ile eserine almıştır. Hadis eserlerinde karşılaşılan ve sıhhatine dair muhtelif görüşlerin ileri sürüldüğü bu tür rivâyetlerin silsile halinde devam eden bir isnadla nesilden nesile aile irerisinde korunması dikkat çeken bir husustur.

Hâletü ehli'l-ḥakîkati me'Allâh'ta aile isnadı ile rivâyet edilen son hadis eserde 39. hadis olarak yer alan “نَظَرُ الْوَلَدِ إِلَى وَالِدِيهِ عِبَادَةً”/Evlâdın anne ve babasına nazarı ibadettir,” şeklindeki hadis metnidir. Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin kendine ulaşan âile isnad zincirinde yer yer farklılıklar görülmektedir. Başı ve sonu aile isnadı olmasına rağmen ortada sûfilerden bazı isimler yer almaktadır. Söz konusu hadisin isnadı müellifin dayısı Şeyh Mansûr vasıtasıyla, Onun babası Seyyid Yahyâ en-Neccârî>Seyyid Ebî Muhammed eş-Şenbekî el-Ensârî el-Huseynî el-Hasenî (soyunu belli etmek için bu nisbeler kullanılmış)>Şeyh Ebû Bekr Hevvâr el-Batâihî>Sehl b. Abdullah et-Tüsterî>Şeyh Zunnun el-Mısırî>Şeyh İsrâfîl el-Mağribî>İmâm Mûsâ Kazım>Babası Cafer Sadık>Babası İmâm Muhammed Bâkır>Babası İmâm Zeynelâbidîn>Babası İmâm Hüseyin>Babası İmâm Ali el-Mutezâ'ya ulaşmaktadır. Söz konusu rivâyet temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.⁹⁷

V. Sonuç

Seyyid Ahmed er-Rifâî tasavvufî muhtevâlî kırk hadis türünün en güzel örneklerinden birisi olan *Hâletü ehli'l-ḥakîkati me'Allâh* adlı eserinde hadis metinlerine taalluk eden kısımlarda bir muhaddis gibi rivâyette son derece titiz, şerhe taalluk eden kısımlarda ise irfânî derinliğine mütenâsib bir şekilde marifet geleneğine uygun açıklamalar yapmıştır. Kitabında isnâdı ile birlikte rivâyet ettiği hadislerin büyük oranda sahîh hadislerden teşekkül etmesi bunu göstermektedir. Öte yandan eserde kaydedilen isnad silsileleri, sadece müellifin değil, aynı zamanda tasavvuf ehlinin isnadlı hadis rivâyet geleneğine ışık tutar mahiyettedir.

Râvîlerin güvenilirliğini ve hadislerini sıhhatini tetkik etmek, geçmiş ümmetlerde gözükmeyen, İslâm ümmetine has bir vasıftır. Hadis ilminin ortaya

⁹⁷ Deylemî, *el-Firdevs bi-ma'zûri'l-ḥitâb*, 4/293/ h.no: 6864.

çıkmasına imkân hazırlayan da bu ayrıcalıktır. Bu ayrıcalıklı durum isnâdlı hadis rivâyetinin büyük ölçüde terk edildiği beşinci asrın sonlarında telif edilen *Hâletü ehli'l-*hâkîkati me'Allâh** için de söz konusudur.

Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin eserinde yer alan kırk adet hadisin değerlendirilmesi sonucunda, yedi tanesinin zayıf, iki tanesinin çok zayıf veya uydurma ve beş tanesinin hasen olduğu, geri kalanların ise sahîh olduğu tespit edilmiştir. Yine rivâyetlerin hemen hepsinin, meşhur hadis kitaplarında yer alan hadisler olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, metnin ele alınışının ciddiyetini ve hadislerin günümüz imkânlarından istifade edilerek tetkik edilmek suretiyle sıhhatini tespit etmenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

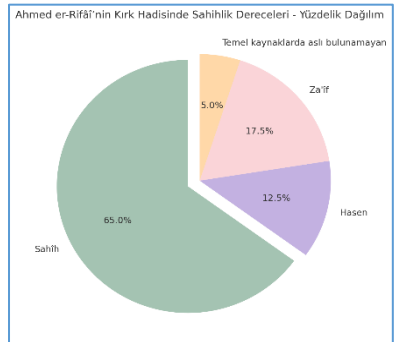
Hadislerin sıhhat derecelerinin tespiti sonucunda ulaşılan sonuçlar, Seyyid Ahmed er-Rifâi'nin kendi dönemindeki hadis ilmi ve ehliyle ne derecede içli dışlı olduğunu da göstermektedir. Zayıf olarak nitelenen yedi hadis, bu rivâyetlerin senetlerinde yer alan râvîlerin güvenilirliğinin sorgulanmasını gerektirmektedir. Zayıf hadislerin varlığı, hadislerin cem' ve tasnif edildiği dönemde mevcut olan farklı rivâyet yöntemlerinin ve kaynakların çeşitliliğini de göstermektedir. Öte yandan bu rivâyetlerin, o dönemde yaşayan sûfilerin kendi terbiye usullerini hadis ilminden istifade ile ne derece temellendirdiklerini müşahade etmek açısından da önem taşımaktadır.

*Hâletü ehli'l-*hâkîkati me'Allâh**'ta yer alıp, hadis ilmi açısından uydurma veya aşırı zayıf olduğu ifade edilen iki hadis, bu hadislerin temel İslâm kaynaklarındaki yeri konusunda daha dikkatli bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu tür eserlerde uydurma hadislerin tespit edilmesi, sûfi yaşantının tatbikata yönelik süregelen yapısı içerisinde, muhtevanın temel uygulamalara ayrık düşmemesiyle izah edilebilir.

Rivâyetin mamûlün bih olduğunu vurgulamak, ancak râvîlerinden birinde zabt bakımından eksiklik bulunduğuna işaret edilmek üzere kullanılan 'hasen' tabiri ise, rivâyet zincirinin büyük ölçüde güvenilir kabul edilen râvîlerden müteşekkil oluştuğunu, ancak sahîh derecesine de ulaşmadığını göstermektedir. Bu durum, bu hadislerin dini öğretilerde kullanılabilir olduğunu ancak sahîh hadisler kadar güçlü bir delil teşkil etmediğini ortaya koymaktadır.

*Hâletü ehli'l-*hâkîkati me'Allâh**'ta geçen kırk adet hadisin sıhhat dağılım oranını yandaki dairesel grafikte yüzdelik oranları ile birlikte şu şekilde göstermek mümkündür.

Grafığe göre hadislerin %65 sahîh, %17.5 zayıf, %12.5 hasen, %5 temel kaynaklarda aslı bulunamayan hadislerdir. Görüldüğü üzere bu grafik, eserdeki hadis-

lerin büyük çoğunluğunun sahîh olduğunu ve sadece küçük bir kısmının uydurma olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh üzerinden yürütülen bu çalışma ile; en azından kurucu tasavvuf büyüklerinin ilklerinden olan Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin sadece bir sûfi olarak değil, bir hadis râvîsi olarak da tetkike konu edilmesinin, hadislerin sıhhatine ehemmiyet vermediklerine yönelik ehl-i tasavvuf hakkındaki önyargıları geçersiz kıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla tasavvufun, İslâm'ın derûnî ve manevî cihetini öne çıkartırken, varlığını Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'ye dayandırdığını, düşünüş ve davranış tarzlarını buradan hareketle şekillendirdikleri bu eserden hareketle de söylenilebilir.

Sonuç olarak, Ahmed er-Rifâî'nin kırk hadisi üzerine yapılan bu değerlendirme, râvîlerin güvenilirliğini ve hadislerin sıhhat derecelerini yeniden gözden geçirme gerekliliğini ortaya koyarken, tasavvuf ve hadis ilişkisini de derinlemesine inceleme imkânı sunmaktadır. Bu çalışma vesilesiyle elde edilen neticeler, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin döneminde hadislerin hayatın içerisine nasıl hulûl ettiği konusunda değerli ipuçları sağlamakta ve İslâmî ilimlerin farklı disiplinleri arasında daha güçlü bir bağ kurma ihtiyacını ortaya koymaktadır. Büyük ölçüde rivâyetler ve râvîler üzerinden *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh*'ın durumunu ele alan bu çalışma, temennimiz odur ki, eserin telif edilmesinin gerçek sâiki olan muhtevasına ve ehl-i hakîkatın ma'rifet geleneğine yönelik yeni çalışmalara kapı aralasin.

“Bir Muhaddis Olarak Seyyid Ahmed er-Rifâî ve Rivâyetleri Cihetiyle *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh*'ı”

Özet: Bu makale, bir muhaddis olarak Ahmed er-Rifâî'yi ve isnâdında yer alan râvîleri cihetiyle *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh* adlı eserinde yer alan hadisleri tetkike konu edinmektedir. Seyyid Ahmed er-Rifâî, hadis ilmi açısından önemli bir yere sahip bir mutasavvıftır. Tetkike konu edindiğimiz eseri, kendisinin, irfânî geleneği hadislerle dayandırarak izah ettiği en önemli kaynaktır. Öncelikle bu çalışmada, eser içerisinde yer verilen hadisler ve sıhhat derecelerinin tespiti ve Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin bu hadisleri tasavvufi açıdan nasıl yorumladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken, öncelikle, *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh*'ta tasavvufî şerhe konu edilen hadisler isnadları cihetiyle dikkatli bir tetkike tabi tutulmuş, daha sonra eserde yer alan hadisler meşhur hadis kaynaklarındaki tarikleriyle karşılaştırılarak sahihleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından, bu hadislerin Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin tasavvufî görüşlerine nasıl katkı sağladığı ve onun bu hadisler aracılığıyla vermek istediği mesajlar tahlil edilmiştir. Sonuç olarak, eserde yer alan hadislerin büyük çoğunluğunun sahîh olduğu ve Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin, ma'rifet tasavvurunu, bu hadislerden hareketle de te'yit ettiği görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmanın, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin hadis anlayışına ve tasavvuf ile hadis arasındaki ilişkiyi fark etmeye ma'tûf küçük bir katkı olarak görülmesi konuyu çalışmaya karar verip harekete geçmekteki temel arzumuzdur.

Atıf: Ümmügülüm YEŞİL ÖZ, “Bir Muhaddis Olarak Seyyid Ahmed er-Rifâî ve Rivâyetleri Cihetiyle *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh*'ı” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXII/2, 2024, 217-236.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tasavvuf, Ahmed er-Rifâî, Kırk Hadis, *Hâletü ehlî'l-ḥakîkati me'Allâh*.